

دانشگاه الزهرا (س)
دانشکده الهیات

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

جایگاه احکام حکومتی در فقه مذاهب و نظام حقوقی ایران

استاد راهنما:

دکتر فریبا حاجعلی

استاد مشاور:

دکتر زهراسادات میرهاشمی

دانشجو:

مرضیه حاجی رمضانی

شهریورماه سال ۱۳۹۸

بسیار مهم

دانشگاه الزهرا (س)
دانشکده الهیات

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

جایگاه احکام حکومتی در فقه مذاهب و نظام حقوقی ایران

استاد راهنما:

دکتر فریبا حاجعلی

استاد مشاور:

دکتر زهراسادات میرهاشمی

دانشجو:

مرضیه حاجی رمضانی

شهریورماه سال ۱۳۹۸

کلیه دستاوردهای این تحقیق متعلق به دانشگاه الزهرا (س) است.

بسمه تعالی

به موجب نامه شماره..... مورخ..... جلسه دفاع از پایان نامه خانم مرضیه حاجی رمضانی دانشجوی رشته فقه و حقوق اسلامی دانشکده الهیات شماره دانشجویی ۹۶۱۱۴۷۲۰۰۳ در روز..... مورخ..... تحت عنوان جایگاه احکام حکومتی در فقه مذاهب و نظام حقوقی ایران در اتاق..... برگزار گردید.

ابتدا خانم مرضیه حاجی رمضانی گزارشی از کار پژوهشی خود ارائه کردند و سپس به سؤالات اعضاء حاضر در جلسه پاسخ دادند. در پایان هیئت داوران رساله دانشجوی را با نمره..... و با امتیاز..... مورد قبول

هیئت داوران: قرار دادند/ قرار ندادند

۱- استاد راهنمای عملی

۲- استاد راهنمای نظری

۳- استاد مشاور

۴- داور نظری

۵- داور عملی

نام و نام خانوادگی مدیر گروه امضا

نام و نام خانوادگی رئیس دانشکده امضا

یا نماینده دانشکده در شورای تحصیلات تکمیلی دانشگاه

تقدیم به:

پدر، مادر و همسر عزیزم

و به تمام آزاد مردانی که نیک می اندیشند و عقل و منطق را پیشه خود نموده و
جز رضای الهی و پیشرفت و سعادت جامعه، هدفی ندارند.
دانشمندان، بزرگان، و جوانمردانی که جان و مال خود را در حفظ و اعتلای این مرز
و بوم فدا نموده و می نمایند.

تشکر و قدردانی

با سپاس از سه وجود مقدس:

آنان که ناتوان شدند تا ما به توانایی برسیم...

موهایشان سپید شد تا ما روسفید شویم...

و عاشقانه سوختند تا گرمابخش وجود ما و روشنگر راهمان باشند...

✓ پدرانمان

✓ مادرانمان

✓ استادانمان

چکیده

احکام حکومتی اختیارات حکومتی رهبر جامعه اسلامی است. رهبر در رأس سیاست و نظام حکومتی قرار گرفته و به استناد اختیار صدور حکم حکومتی، احکام را برای پیشبرد صحیح اهداف نظام اسلامی تنظیم می‌کند. اگر رهبران در نظام اسلامی تنها مجریان قوانین از پیش تعیین شده باشند، در شرایط مکانی و زمانی و اقتضای مصالح عمومی جامعه اسلامی نمی‌توانند کاری از پیش ببرند. از این‌رو در نظام اسلامی، این اختیار به حاکم اسلامی داده شده است که با توجه به شرایط مکانی و زمانی و اقتضای مصالح جامعه اسلامی، احکامی را صادر نماید. در مذاهب اسلامی، حکومت از آن خلیفه مسلمین است. خلیفه عالی‌ترین مقام مذهبی خلیفه‌گری می‌باشد که مطابق با جایگاه حاکم از وظایف و اختیاراتی برخوردار است. بنابراین حکم حکومتی ارتباط مستقیم با احکام خلیفه خواهد داشت و بنا بر ادله شرعی سایر مراجع در احکام حکومتی مانند سایر مردم ملزم به تبعیت و اطاعت از ولی امر مسلمین می‌باشد. از این‌رو، هدف اصلی از پژوهش حاضر، بررسی اختیارات و جایگاه ولی فقیه به‌عنوان حاکم اسلامی، در صدور احکام در اصول قانون اساسی و حقوق ایران از منظر فقهی و همچنین فقه مذاهب خمس است.

واژگان کلیدی: حکم حکومتی، مذاهب خمس، قانون اساسی، حاکم اسلامی، فقه

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات

۱-۱	مقدمه	۱
۲-۱	بیان مسئله	۴
۳-۱	سؤالات پژوهش	۶
۴-۱	فرضیات پژوهش	۶
۵-۱	اهمیت و ضرورت انجام پژوهش	۷
۶-۱	اهداف پژوهش	۷
۷-۱	روش پژوهش	۸
۸-۱	چارچوب نظری پژوهش	۸
۹-۱	پیشینه پژوهش	۸
۱۰-۱	معناشناسی واژگان و اصطلاحات کلیدی	۱۱
۱۱-۱	پیشینه تاریخی و روند پژوهشی بحث احکام حکومتی	۳۵
۱-۱۱-۱	پیش از اسلام	۳۶
۲-۱۱-۱	پس از اسلام	۳۹
۱۲-۱	احکام حکومتی در سیره پیامبر (ص)	۴۱
۱۳-۱	احکام حکومتی در سیره معصومین (ع)	۴۶
۱۴-۱	احکام حکومتی در سیره فقها	۴۸
۱۵-۱	احکام حکومتی خلفا	۵۰
۱۶-۱	احکام حکومتی در اندیشه و عمل امام خمینی (ره)	۵۳
۱۷-۱	احکام حکومتی در ایران	۵۴
۱-۱۷-۱	احکام حکومتی پیش از انقلاب اسلامی ایران	۵۴
۲-۱۷-۱	حکم حکومتی در قانون اساسی ایران (پس از انقلاب اسلامی ایران)	۵۸
۳-۱۷-۱	سایر کشورها	۶۲

فصل دوم: مبانی نظری احکام حکومتی

۱-۲	مبانی فقهی احکام حکومتی	۶۸
۱-۱-۲	ماهیت احکام حکومتی	۶۹
۱-۱-۱-۲	تقسیمات حکم	۶۹
۲-۱-۲	تحلیل و بررسی حقیقت حکم حکومتی در فقه اسلامی	۷۵
۱-۲-۱-۲	اولیه یا ثانویه بودن حکم حکومتی	۷۶
۲-۲-۱-۲	منشأ حکم و ارتباط آن با حکومت	۸۲
۳-۲-۱-۲	مجرای حکم حکومتی	۸۳
۳-۱-۲	خصوصیات حکم حکومتی	۸۵
۱-۳-۱-۲	مرجع و قلمرو صدور	۸۵

۸۸	۲-۳-۱-۲ اسباب و شرایط صدور
۹۴	۲-۲ ادله و مستندات حجیت و اعتبار احکام حکومتی از منظر فقهی
۹۵	۲-۲-۱ قرآن کریم
۹۶	۲-۲-۲ سنت
۹۷	۲-۲-۳ دلیل عقل
۹۸	۲-۳ اقوال فقها
۹۸	۲-۳-۱ احکام حکومتی از نظر شیعه
۱۰۲	۲-۳-۲ چند نمونه از احکام حکومتی توسط فقها
۱۰۳	۲-۳-۳ نمونه‌هایی از احکام حکومتی عبادی در اقوال فقها
۱۱۱	۲-۴ احکام حکومتی از نظر اهل سنت
۱۱۳	۲-۴-۱ نمونه‌هایی از احکام حکومتی توسط امام خمینی(ره)
۱۱۴	۲-۵ قواعد فقهیه
۱۱۵	۲-۶ مبانی حقوقی احکام حکومتی
۱۱۵	۲-۶-۱ ماهیت حقوقی احکام حکومتی
۱۲۲	۲-۶-۲ حکم حکومتی در سایر کشورها
۱۲۳	۲-۶-۳ حکم حکومتی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (اختیارات ولی فقیه «اصل ۵»)
۱۲۳	۲-۶-۳-۱ احکام حکومتی غیرمستقیم
۱۲۵	۲-۶-۳-۲ احکام حکومتی مستقیم
۱۲۶	۲-۶-۳-۳ حاکمیت قانونی و احکام حکومتی در قانون اساسی
فصل سوم: تحلیل مصادیق احکام حکومتی در فقه مذاهب و نظام حقوقی ایران	
۱۳۳	۳-۱-۱ فقه مذاهب
۱۳۳	۳-۱-۱-۱ احکام اقتصادی
۱۳۶	۳-۱-۱-۱-۱ جایگاه اقتصاد در فقه شیعه
۱۳۶	۳-۱-۱-۱-۲ نظر اقتصاددانان اسلامی اهل تسنن
۱۳۹	۳-۱-۱-۱-۳ نظر اقتصاددانان اهل تشیع
۱۴۰	۳-۱-۱-۱-۴ مذهب اقتصادی اسلام
۱۴۱	۳-۱-۱-۱-۵ نظام اقتصادی اسلام
۱۴۲	۳-۱-۱-۱-۶ احکام اقتصادی پیامبر (ص)
۱۴۴	۳-۱-۱-۱-۷ احکام اقتصادی حضرت علی (ع)
۱۴۹	۳-۱-۱-۱-۸ احکام اقتصادی زکات نزد مذاهب پنجگانه اسلام
۱۵۱	۳-۱-۲ احکام سیاسی
۱۵۱	۳-۱-۲-۱ پیشینه فقه سیاسی
۱۵۴	۳-۱-۲-۱-۱ ساز و کارهای فقهی (سیاسی) اهل سنت
۱۵۵	۳-۱-۲-۱-۲ مذهب حنفی

۱۵۸ ۴-۲-۱-۳ مذهب شافعی
۱۵۹ ۵-۲-۱-۳ مذهب حنبلی
۱۶۱ ۶-۲-۱-۳ سیره سیاسی و حکومتی پیامبر اعظم (ص)
۱۶۴ ۷-۲-۱-۳ سیره سیاسی امیرالمؤمنین علی (ع)
۱۶۸ ۳-۱-۳ احکام اجتماعی
۱۷۱ ۲-۳ نظام حقوقی ایران
۱۷۱ ۱-۲-۳ احکام اقتصادی
۱۷۸ ۲-۲-۳ احکام سیاسی
۱۷۸ ۱-۲-۳ فقه سیاسی با محوریت فقه حکومتی
۱۸۴ ۳-۲-۳ احکام اجتماعی
۱۸۵ ۱-۳-۲-۳ حقوق اجتماعی ایران
۱۹۵ نتیجه گیری
۱۹۹ منابع و مآخذ

فصل اول

کلیات

در این فصل در ابتدا به بیان مقدمه‌ای درباره موضوع، اهمیت موضوع و روش کار، در بخش اول به معنانشناسی واژگان و اصلاحات کلیدی و در بخش دوم به بیان روند تاریخی موضوع قبل و بعد از اسلام پرداخته می‌شود.

۱-۱ مقدمه

اسلام علاوه بر تأمین نیازهای فردی، به‌عنوان دین و آیینی کامل، احتیاجات جامعه و مردم را در حوزه‌ی امور عمومی و حکومتی جواب‌گو است. اسلام برای رواسازی این ملزومات، از منبع علم و حکمت بی‌پایان الهی استفاده کرده است و علاوه بر جعل دستوراتی تحت‌عنوان احکام اولی، برای رفع نیازهای متنوع و مختلف انسان به قانون در حالات و شرایط گوناگون، همچنین متمم‌هایی را در نظر گرفته است. وضع کردن احکام ظاهری در زمان شک و تردید، صورت گرفته تا هیچ‌موقع انسان بدون تکلیف نماند؛ به‌طوری‌که احکام ثانوی را بکار می‌برد زمانی‌که نمی‌تواند احکام اولی را انجام دهد، و موانع و مسائل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی که به‌واسطه‌ی بهبود و رشد صنعت و پیچیده‌تر شدن روابط اجتماعی و ارتباطات میان انسان‌ها ایجاد می‌شود احکام حکومتی را تشریح کرده، تا با نیروی پیش‌روی اجتهاد سیستم قانون‌گذاری اسلام

را در هر موقعیت و عصری به صورت یکپارچه با نیازهای برخاسته از تحولات جهان به سمت جلو سوق دهد و در نتیجه برای این که مشکلات را حل نماید.

در علوم مختلف از جمله علوم اجتماعی و سیاسی، حقوقی و فقهی، ضرورت حکم حکومتی بر هیچ کس پوشیده نیست؛ اما درباره‌ی این که چه نوع حکومتی صلاحیت اداره امور بشر را دارد، دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. از دید فقه شیعی، در زمان غیبت امام زمان (عج) که عصر نیابت فقهاء است، «ولایت فقیه» برترین روش حکومتی بر اساس موازین فقه اسلامی است.

از نگاه امام خمینی (ره) ولایت فقیه از منابع اصیل اسلامی استخراج و تبیین شده و برگرفته از ولایت رسول الله و ائمه معصومین می‌باشد. باید قوانین حاکم بر جوامع انسانی، باعث پیشرفت و تعالی آنان در همه زمینه‌ها گردد و این مهم در سایه شریعت آسمانی و قوانین الهی امکان‌پذیر است. احکام حکومتی نیز در سیستم حقوقی اسلام از اقسام احکام شرعی بوده و منشأ فقهی دارد. منشأ این احکام در واقع، حاکم شرع و شارع مقدس می‌باشند. احکام حکومتی به تبع مصالح اجتماعی موقت بوده؛ لکن موقت بودن، ذاتی حکم حکومتی نمی‌باشد. بلکه حکم حکومتی مانند حکم اولیه قابل فرض است.

در حکم حکومتی شخص حاکم که در رأس قرار دارد، علاوه بر اینکه به استنباط حکم می‌پردازد، موظف است که مصادیق موضوع و مصادیق مصلحت و مفسده را نیز شناسایی و تشخیص دهد. به عبارت دیگر، یکی از وظایف اجتهادی حاکم، امور اسبق بر صدور حکم می‌باشد، اما در عین حال برای تشخیص موضوع از موضع و جایگاه حاکم اسلامی به مسئله می‌نگرد. صدور این گونه احکام یکی از اختیارات وظایف والی و رهبر سیاسی جامعه یا ولی فقیه است. حکم حکومتی نه تنها در قانون اساسی گنجانده شده است؛ بلکه به مقتضای اسلامی بودن نظام، این گونه احکام، یکی از منابع حقوق اساسی نیز به حساب می‌آید.

احکام نیز، به اعتبار منشأ صدورشان به حکم شرعی (حکم صادره از شارع)، حکم قضایی (حکم صادره از حاکم شرع و قاضی) و حکم حکومتی (حکم صادره از حاکم اسلامی) تقسیم می‌گردند.^۱

^۱ یوسفیان، ۱۳۹۱، ص ۱۲

برای تبیین جایگاه حکم حکومتی، اول از هرکاری باید اختلافات آن را با حکم شرعی بیان کرد. این تفاوت‌ها و اختلافات به‌طور مختصر و خلاصه در ادامه بیان می‌شود.

۱- در احکام شرعی امر تشخیص مصلحت برعهده شارع مقدس می‌باشد، ولی حکم حکومتی دائر مدار تشخیص مصلحت حاکم است؛ اعم از این‌که مستقیماً آن را تشخیص دهد یا به کمک افراد مشاور و خبره تشخیص و شناسایی انجام گیرد.

۲- احکام شرعی با توجه به موضوعی که در بردارند، به شکل دائمی بوده و همچنین در آن‌ها تغییر راه دارد، اما احکام حکومتی موقت و تغییرپذیر بوده و تا زمان اعتبار مصلحتی که منجر به تقلب و دروغ در آن شده، دارای اعتبار هستند.

۳- مسائل اجتماعی و عمومی در حوزه حکم حکومتی، هستند؛ چراکه تأمین مصالح اجتماعی و اداره جامعه از وظایف حاکم اسلامی است، مغایر با احکام شرعی که قلمرو آن مسائل فردی را هم شامل می‌گردد.

۴- حکم شرعی از طرف خداوند به‌عنوان شارع جعل می‌شود. اما حکم حکومتی به‌وسیله‌ی حاکم جامعه اسلامی وضع می‌شود و جزو احکام دینی به‌حساب نمی‌آید.

۵- در احکام شرعی هر فقیهی مطابق با نظریه خودش عمل می‌کند و مردم نیز از مرجع تقلید خود پیروی می‌نمایند؛ ولی در احکام حکومتی جمعاً باید از احکام حکومتی پیروی کنند، حتی فقهای دیگر، موظف به این پیروزی نیز هستند. شهید صدر بیان می‌کند که: «هرزمان که حاکم مصلحت عموم را در نظر داشته باشد، به چیزی فرمان دهد بر عمومیت پیروی از آن ضروری و ملزوم است، حتی بر افراد و اشخاصی که بر این باور هستند که مصلحت‌اندیشی حاکم اسلامی اهمیت ندارد»^۱.

۶- احکام شرعی، بدون واسطه از کتاب و سنت به‌دست می‌آید، اما احکام حکومتی احکام با واسطه الهی بوده و شارع به حاکم اسلامی اختیار داده که بر اساس مصالح کلی برای مردم احکامی صادر کند.^۲

^۱ صدر، ۱۴۰۳، ص ۱۶

^۲ نیکزاد، ۱۳۸۵، ص ۱۴۷

البته بعضی از صاحب نظران نیز بر این باور هستند که در شرع مقدس حکمی به نام حکم حکومتی وجود ندارد؛ بلکه حکم یا اولی یا ثانوی و مواردی که به عنوان حکم حکومتی از آن‌ها یاد می‌شود، مصادیق حکم ثانوی می‌باشد؛ چراکه با تحقق عناوین ثانوی و تراحم میان حکم اولی و ثانوی، حاکم بر اساس درک مصلحت اهم در مورد عنوان ثانوی، حکم به ترجیح آن بر حکم اولی می‌کند؛ از جمله آن قضیه تنباکو است.

شاید پراهمیت‌ترین دغدغه‌ای که باعث شده تا احکام حکومتی انکار شود، این است که اثبات حکم حکومتی برای ائمه معصومین (ع) در زمان حضور و برای فقها در عصر غیبت مستلزم پذیرش نوعی حق تشریح برای آن‌ها است و این قضیه با اصل انحصار حق تشریح برای ذات مقدس الهی منافات دارد.

با توجه به مقدمه بیان شده، در پژوهش حاضر، سعی بر آن است که جایگاه احکام حکومتی در فقه مذاهب و نظام حقوقی ایران مورد بررسی قرار گیرد.

۱-۲ بیان مسئله

از مهم‌ترین مسائل مربوط به حکم حکومتی، شناسایی مدرک، ادله و نیز کیفیت دلالت آن بر حکم و میزان و نحوه نفوذ احکامی است که از سمت و سوی و ناحیه‌ی فقیه جامع‌الشرایط صادر می‌شود؛ زیرا اگرچه این امر نسبت به معصومین (ع) مورد قبول همه فقهای شیعه قرار گرفته است؛ اما نسبت به اختیارات فقیه، از سوی فقها مورد نقد و بررسی قرار گرفته است.^۱

حکم حکومتی در طول احکام اولیه و ثانویه است، نه در عرض آن و همواره دستور به اجرای یک حکم اولی یا ثانوی بعد از تطبیق آن بر موضوعی معین می‌باشد. لذا حاکم اسلامی در اداره کشور هیچ‌گاه با فقدان نص و نبود قانون مواجه نخواهد شد. در قانون اساسی جمهوری اسلامی، یکی از اختیارات فقیه حاکم، مجوز دادن حکم حکومتی می‌باشد؛ چراکه قانون اساسی، ولایت را برای فقیه مطلقه قلمداد نموده است، که یکی از وجوه مطلق بودن ولایت، مطلق جواز دادن حکم حکومتی در زمان اقتضای مصلحت می‌باشد.

^۱ ارسطو، ۱۳۹۶، ص ۳

اسباب و شرایط صدور حکم حکومتی بدین منظور است که در چه شرایطی و به چه علت و دلیلی و به چه منظور و برای چه اهدافی احکام حکومتی از جانب حاکم اسلامی صادر می‌شود. امام خمینی (ره) سبب و ملاک حکم حکومتی را در چهار محور بیان کرده‌اند. ۱) مصلحت نظام ۲) جلوگیری از اختلال در نظام ۳) نفی مفسده ۴) نفی حرج. ایشان به نمایندگان مجلس شورای اسلامی این‌گونه خطاب کرده‌اند که: «چیزی که در حفظ شدن نظام جمهوری اسلامی ایران دخالت دارد که فعل و ترک آن موجب اختلال در نظام گردد و آنچه ضرورت دارد که انجام و ترک آن مستلزم فساد است و آنچه عمل یا ترک آن مستلزم حرج است و با تصریح به موقت بودن، بعد از تشخیص موضوع مادام که موضوع محقق است به وسیله اکثریت وکلای مجلس شورای اسلامی و خودبه‌خود پس از رفع موضوع، لغو می‌شود، مجاز در تصویب و اجرای آن هستند»^۱.

پیروان دین اسلام از دیدگاه فقهی و کلامی این دین را به مذاهب مختلفی تقسیم کرده‌اند و تعدادی از این مذاهب خود به فرقه‌های مختلف و گاه هر فرقه به انشعابات چند تقسیم می‌شوند، منظور از دیدگاه فقهی، نوع احکام شرعی پذیرفته و به‌کاررفته در هر مذهب و منظور از دیدگاه کلامی، درجه‌ی پذیرش خردگرایی در هر یک از مذاهب می‌باشد.

در طول تاریخ تشیع هیچ فقهی یافت نمی‌شود که بگوید فقیه هیچ ولایتی ندارد، آنچه تاحدودی مورد اختلاف فقها است، مراتب و درجات این ولایت می‌باشد. علما و اندیشه‌وران اسلامی در منشأ مشروعیت اختلاف نظر دارند. اختلاف اول بین شیعه و سنی است. میان مذاهب اهل سنت نیز اختلاف آرا وجود دارد. چنانچه میان دانشمندان شیعه نیز در برخی مسائل اختلاف است. اما همه در یک نقطه اتفاق نظر دارند که حکومت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) با نصب الهی بوده و مشروعیت آن از سمت خداوند است. ظاهراً در این‌که فقیه بر قضا ولایت دارد، بین فقها اختلافی وجود ندارد.

به‌منظور تبیین جایگاه حکم حکومتی در فقه و نظام حقوقی ایران مستلزم بررسی اختیارات ولی فقیه به‌عنوان حاکم و زمامدار امور مسلمانان است، همچنین دلایل مشروعیت و جایگاه،

^۱ خمینی، ۱۴۱۴، ج ۱۵، ص ۱۸۸

قلمرو و حدود حکم حاکم در میان دیگر احکام شرعی و در مقایسه با سایر رجال سیاسی و حکومتی جامعه باید بررسی شود. بدین ترتیب در پژوهش حاضر سؤال اصلی عبارت است از:

اختیارات ولی فقیه به عنوان حاکم اسلامی در صدور احکام در اصول قانون اساسی و حقوق ایران و فقه مذاهب اسلامی چیست؟

۳-۱ سؤالات پژوهش

- ۱) ماهیت و جایگاه احکام حکومتی بر مبنای فقه امامیه چیست؟
- ۲) جایگاه احکام حکومتی در فقه سایر مذاهب اسلامی چیست؟
- ۳) راه حل تعارض احکام حکومتی با فتاوی سایر مراجع و فقها چیست؟

۴-۱ فرضیات پژوهش

- ۱) یکی از اقسام احکام اسلامی حکم حکومتی است و از زمره‌ی احکام اولیه اسلامی است و مطابق با اختیارات حاکم در اداره امور حکومت اسلامی صادر می‌شود. احکامی که رهبر، تحت عنوان «حکم حکومتی» صادر می‌کند، به عنوان یکی از منابع اصلی و معتبر حقوق اساسی در جمهوری اسلامی ایران، شمرده می‌شود و امکان آن وجود دارد که به طور مستقیم در مباحث حقوق اساسی و سیاسی، مورد استناد قرار داده شود.
- ۲) در مذاهب اسلامی، حکومت از آن خلیفه‌ی مسلمین است. خلیفه عالی‌ترین مقام مذهبی خلیفه‌گری می‌باشد که مطابق با جایگاه حاکم از وظایف و اختیاراتی برخوردار است. بنابراین حکم حکومتی ارتباط مستقیم با احکام خلیفه خواهد داشت.
- ۳) بنا بر ادله شرعی سایر مراجع در احکام حکومتی مانند سایر مردم ملزم به تبعیت و اطاعت از ولی امر مسلمین می‌باشد.

۱-۵ اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

احکام حکومتی، احکامی هستند که از سمت حاکم و به تجویز شارع مقدس صادر می‌شود. از این‌رو، در بحث از نسبت احکام حکومتی و تشریح، بحث از این مسئله، حائز اهمیت است که آیا ماهیت احکام حکومتی جنبه تشریحی دارد یا آن‌که صدور حکم حکومتی به منزله تشریح نیست؟ اگر احکام حکومتی جنبه تشریحی ندارد، آیا می‌توان آن را از سنخ انشای حکم دانست، در این صورت انشای حکم نوعی از تشریح نیست؟ آیا اساساً خود تشریح مقوله‌ای انشایی نیست؟

احکام ممکن است در مقام اجرای قانون اهم بر مهم، مرجوع واقع شده، برای مدتی مسکوت بمانند. بدین ترتیب این مسئله از اهمیت به‌سزایی برخوردار است و نیاز به تحقیق و بررسی دارد. علاوه بر این، احکام حکومتی برای بازکردن گره‌ها و معضلات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی توسط حاکم اسلامی است که در اثر پیشرفت صنعت و پیچیده‌تر شدن روابط انسانی برای جوامع بشری پیش می‌آید. از این‌رو بررسی جایگاه آن در فقه مذاهب و نظام حقوقی ایران ضروری است و در صورت محقق نشدن، موجب تضعیف حکومت اسلامی به واسطه‌ی ایراد شبهات به اساس نظام حاکمیت می‌شود.

۱-۶ اهداف پژوهش

- ۱) بررسی اختیارات و جایگاه ولی فقیه به‌عنوان حاکم اسلامی، در صدور احکام در اصول قانون اساسی و حقوق ایران از منظر فقهی؛
- ۲) پاسخ به شبهات مطرح شده در زمینه اختیارات ولی فقیه و اختیارات حاکم اسلامی؛
- ۳) بررسی مصادیق احکام حکومتی در دوره‌های مختلف؛
- ۴) بررسی راه‌حل تعارض احکام حکومتی با فتوای مراجع و فقها.

۷-۱ روش پژوهش

گردآوری اطلاعات در پژوهش حاضر به روش کتابخانه‌های، انجام می‌شود. بدین صورت که به بررسی کتاب‌ها و مقالات و پایان‌نامه‌ها در این زمینه پرداخته شده و سپس مطالب دسته‌بندی و فصل‌بندی می‌شود. همچنین روش تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز به شیوه تحلیل اسنادی صورت می‌پذیرد.

۸-۱ چارچوب نظری پژوهش

پژوهش حاضر در سه فصل ارائه می‌شود که هر فصل شامل مطالب مجزا می‌باشد. در فصل اول درباره کلیات موضوع بحث می‌شود: مفهوم‌شناسی واژگان اصلی و بررسی لغوی و اصطلاحی واژگان از جمله احکام حکومتی و انواع آن و... همچنین پیشینه پژوهش‌های انجام شده در زمینه احکام حکومتی نیز مورد بحث قرار می‌گیرد. در فصل دوم، مبانی نظری تحقیق بحث می‌شود. به بررسی اختیارات و جایگاه ولی فقیه و نقش وی در صدور احکام در اصول قانون اساسی و حقوق ایران از نظر فقهی بحث خواهد شد. که هدف اصلی تحقیق حاضر است. در فصل سوم به بیان اختیارات ولی فقیه در فقه امامیه، مذهب اهل سنت، موارد و مصادیق احکام حکومتی در جمهوری اسلامی و راه‌حل تعارض احکام حکومتی با فتوای مراجع و فقهاء بررسی می‌شود و پس از آن به بحث و نتیجه‌گیری از موضوع پرداخته خواهد شد.

۹-۱ پیشینه پژوهش

در این زمینه پژوهش‌هایی انجام گرفته است که در ادامه به اختصار به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

الف- پایان‌نامه:

۱. ایرانپور انارکی، بهرام (۱۳۹۰)، در پایان‌نامه خود تحت‌عنوان حکم حکومتی در فقه مذاهب و حقوق اساسی ایران، به بررسی موضوع احکام حکومتی در فقه و حقوق اساسی